

BODOČA ORGANIZACIJA KONSERVACIJSKO-RESTAVRACIJSKE SLUŽBE V BIBLIOTEKAH IN ARHIVIH SLOVENIJE

ALFONZ GSPAN

Stanje rokopisnega in posebno dragocenega tiskanega gradiva v Narodni in univerzitetni, v nekaterih študijskih in spomeniško zaščiteneh knjižnicah je skoraj brez izjeme tako, da vzbuja vsak dan hujšo zaskrbljenost. Gre za stare, nezdravljene infekcije po plesnih in žuželkah na pergamentu, papirju in zgodovinsko pomembnih vezavah, za nove invazije zlasti anobiidov, za postopno napredujoče kemične spremembe v starih črnilih, katerih posledica so korozije pisne podlage ali zbledevanje pisave, za nekontrolirano degradacijo papirja, posebno časopisnega, za čezmerno obrabo ob neprestanem razkazovanju vedno istih objektov ob ekskurzijah itd. itd. Enake pojave lahko ugotovimo tudi v naših arhivih. Zato smo odgovorni bibliotekarji in arhivarji morali začeti biti plat zvona. Opozarjamo nadrejene, kolege in javnost na to stanje in razpravljamo o učinkovitih ukrepih, že preiskanih in z uspehom izvajanih v vseh državah z razvitim bibliotekarstvom. Samo tisti, ki ima dan za dnem opravka z obolelim, razpadajočim zgodovinsko in umetniško pomembnim, pa nenadomestljivim gradivom, ve, da bi bil neodpuštljiv greh, če bi še nadalje zanemarjali vprašanje konserviranja in restavriranja v naših arhivih in tistih bibliotekah, ki imajo mimo drugih tudi muzejsko funkcijo.

Razpravljanje bibliotekarjev, arhivarjev, muzejcev, predstavnikov zavodov za spomeniško varstvo o teh vprašanjih na različnih sestankih, občnih zborih in kongresih je slednjič le privedlo do tega, da je prodrlo spoznanje, da rešitve teh problemov ne smemo več priti na ramena zanamcev, pač pa da moramo preiti od teoretiziranja, ki traja že več let, prej ko mogoče k ukrepom. Medtem ko so n. pr. v LR Hrvatski in Srbiji napravili na tem področju vidne korake naprej, rešujemo sistematično pri nas le te vrste spomenikov iz NOB. Vendar se zdi, da se bo reč tudi v naših bibliotekah in arhivih obrnila na bolje, ker pričakujemo, da bo po objavi posebnih *navodil* za organizacijo in opravljanje konservacijsko-restavracijske službe v bibliotekah in arhivih, ki so bila v maju in juniju letos izdelana v sekretariatu za prosveto in kulturo pri Zveznem izvršnem svetu in bodo objavljena po sprejemu zveznega zakona o varstvu kulturnih spomenikov, moralo priti do ustreznih administrativnih in praktičnih ukrepov.

Ne da bi se spuščali v nadrobnosti vsebine teh navodil in obravnavali posamezne predpise, kako zaščititi in reševati dragocene pisane in tiskane dokumente, naj že zdaj opozorimo na nekatera načelna določila.

Na prvem mestu navodil je poudarjena misel, da so ustanove, ki hranijo arhivsko in bibliotečno gradivo spomeniškega pomena *odgovorne* za to, da se to gradivo ohrani, in da so *dolžne* ukreniti vse potrebno za njega zaščito. Iz tega izhaja, da morajo imeti take ustanove med svojimi uslužbenci ljudi, ki so posebej uvedeni v problematiko restavriranja in konserviranja. Res je sicer, da mora vsak knjižnični tehnik, vsak knjižničar in bibliotekar opraviti v ustreznem obsegu strokovni izpit tudi s tega področja, vendar je v praksi s tem tako kakor z vsemi teoretičnimi izpitnimi predmeti: tisti dan, ko je kandidat pred izpitno komisijo, ima določeno strokovno znanje, to pa se kmalu razkadi, ker v praksi nima s temi vprašanji več stika ali pa se njih važnosti ne zaveda. Navodila torej zato predpisujejo, da mora biti v ustanovi vsaj en uslužbenec, ki globlje pozna to problematiko tako s teoretične kakor s praktične strani. Za doseg tega znanja mora ustanova oskrbeti sredstva, da se za to določeni nameščenec udeleži enega od občasnih tečajev, ki so jih dolžna organizirati republiška središča za konserviranje in restavriranje bibliotečno-arhivskega gradiva.

Ker v naši državi za dogleden čas ni pogojev, da bi po zgledu na svetu zdaj edinega inštituta za paologijo knjige v Rimu ustanovili federalni znanstvenoraziskovalni inštitut, saj so v posameznih republikah pogoji tako glede na število ogroženih spomenikov kakor glede na gmotne in personalne razmere različni, nalagajo navodila republikam dolžnost, organizirati ali pri zavodih za spomeniško varstvo ali pri eni od velikih zainteresiranih ustanov konservatorsko-restavratorski center. Ta naj ima poleg instruktorske naloge tudi nalogo evidentiranja ogroženega gradiva in nadziranja spomeniško pomembnih objektov te vrste, hkrati pa organizirati in vzdrževati laboratorij, kjer se bodo praktično opravljala vsa, tudi najodgovornejša dela konserviranja in restavriranja bibliotečnega in arhivskega gradiva. V LR Sloveniji razmišljamo o možnosti, da bi tak center ustanovili v Narodni in univerzitetni knjižnici z razširitvijo obstoječe knjigoveznice ter da bi bili po potrebi strokovno povezani z obstoječim laboratorijem Muzeja narodne osvoboditve in z univerzitetnimi oziroma akademskimi inštituti, torej analogno kakor že posluje tak center za LR Hrvatsko pri Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu. V tem primeru bi moral laboratorij opravljati strokovne usluge tudi drugim bibliotekam in arhivom proti poravnavi

efektivnih stroškov. Druge večje bibliotečne in arhivske ustanove pa naj bi organizirale v svojem sestavu manjše delavnice, kjer bi se po navodilih in pod nadzorstvom centra opravljala manj zahtevna restavracijska in konservacijska dela. Seveda bo poslovanje tako zamišljene mreže odvisno od tega, kolikšna sredstva bodo na razpolago v te namene. Od višine sredstev, namenjenih kritju funkcionalnih (nabava opreme, potrošnega materiala) in za kritje osebnih izdatkov, bosta odvisna tempo in efekt dela. Po sebi se razume, da bo moralo nadzorstvo izključiti vsakršno šušmarstvo.

Tretja širše zanimiva določba navodil odgovarja na vprašanje, kaj ukreniti, če v ustanovi ni mogoče ustvariti higienskih in drugih pogojev, ki bi jamčili neokrnjenost in izvirnost zgodovinsko, kulturno- in tehnično-zgodovinsko ter umetniško pomembnih spomenikov. V tem primeru odredi kompetentni organ (republiški Svet za prosveto in kulturo, Zavod za spomeniško varstvo) drugo ustanovo, ki bo prevzela ogroženo gradivo v hrambo in varstvo. To določilo ima osnovo pri nas v 30. členu že objavljenega zakona o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti z dne 30. junija 1958 (Ur. list LRS, 1958/22-129), ki odreja v določenem primeru celo razlastitev objekta. Tako v smislu omenjenega zakona kakor obravnavanih navodil so namreč ustanove, gospodarske in družbene organizacije kakor tudi zasebniki *dolžni prijaviti* tudi umetniško in zgodovinsko pomembne tiske in rokopise republiškem organu, ki določi ustanovo, ki bo nadzirala hranjenje takega gradiva in opravljanje predpisanih restavratorskih in konservatorskih ukrepov.

V ostalem predpisujejo navodila, kam in kako je treba gradivo vskladiščiti, kakšni morajo biti klimatski, drugi higienski in tehnični pogoji v hranilišču, kako je treba gradivo nadzirati in kaj ukreniti ob ugotovitvi okvar, kako ga uporabljati in morebiti izposojati izven ustanov, kako ga, kadar je obolelo, evidentirati in zdraviti, ter slednjič priporočajo, naj se posebno dragoceni izvorniki zaradi morebitne izgube, še bolj pa zaradi omejitve uporabe fotografsko mikrofilmirajo. Seveda so sestavljalci navodil imeli pred očmi obstoječe, čim prej ostvarljive realne možnosti in so se zato omejili le na najnujnejše in minimalne predpise.

Iz povedanega je razvidno, da bomo morali začeti tudi v naši republici prej ko mogoče premagovati vse objektivne in subjektivne ovire, ki so bile doslej vzrok, da smo v primeri z LR Hrvatsko in Srbijo v tem pogledu zaostali. Osebna pobuda in dobra volja, ki je že doslej pokazala — četudi v nemogočih delovnih pogojih — da smo lahko kos tudi najtežjim nalogam, naj bi čim prej dobila vso oporo pri poklicanih. **Organizirati reševanje na-**

ših nenadomestljivih bibliotečnih in arhivskih zakladov je namreč neodložljiva dolžnost tako do naših prihodnih pokolenj kakor do vsega kulturnega človeštva!

KAKO ORGANIZIRATI POTUJOČE KNJIŽNICE

AVGUST VIŽENTIN

V zadnjem času se v naših bibliotekarskih in ljudskoprosvetnih organizacijah mnogo govori o potujočih knjižnicah. V Sloveniji je namreč okrajni svet Svobod in prosvetnih društev v Ljubljani organiziral skupno z Delavsko knjižnico večje število potujočih knjižnic in jih poslal v razne manjše kraje ljubljanskega okraja. Za te knjižnice so bili izdelani prototipi posebnih omaric-kovčkov v Tovarni kovčkov v Domžalah. Najmanjši kovček vsebuje 80 do 100, večji 130 do 150 in največji do 200 knjig. Ta akcija je vzpodbudila tudi nekatere druge kraje v Sloveniji (Metliko, Kamnik, Ravne na Koroškem, Koper itd.), da so si nabavili takšne omarice in pričeli pošiljati knjige po manjših krajih in naseljih svoje občine. Tudi v ostalih republikah so že pričeli uvajati potujoče knjižnice. Najlepši primer je mestna ljudska knjižnica v Varaždinu, ki že nekaj let pošilja knjige po svoji okolici. Za bibliotekarje, ki spremljajo strokovni tisk ali so bili v inozemstvu, to ni nič novega. Mnoge dežele na zahodu in prav tako na vzhodu, posebno v Sovjetski zvezi in Poljski, imajo sistem potujočih knjižnic že uveljavljen, utrjen in že dolgo poznajo vse prednosti in slabosti takšnega izmenjavanja knjig.

Potrebo po načrtnem izmenjavanju knjig nam narekuje vsakdanja praksa. Dokončno je postalo namreč jasno, da ne more vsaka vas ali naselje urediti knjižnice, ki bi trajno zadovoljevala bralce. Vse manjše knjižnice prej ali slej zamrejo, ker nimajo zadostnega dotoka novih knjig. Tudi bi bilo nespametno v vsakem kraju razvijati večjo knjižnico, ki bi zadovoljila vsem potrebam. Tega nikjer na svetu ne delajo in to je tudi nam morala dokazati sama praksa. S tem pa seveda ni rečeno, da manjši kraji ne bi smeli imeti svojih knjižnic. Toda te bodo imele samo manjši izbor del trajne vrednosti, predvsem dela domačih pisateljev ali druga podobna dela, ki se stalno uporabljajo. Vse drugo pa si bodo morale dopolnjevati iz večjih dobro organiziranih poklicnih knjižnic. Do sem je stvar bolj ali manj jasna, a od tu naprej se začne težave.